

Fərhad Sadıqov

*AR ETN Torpaqşünaslıq və Aqrokimya İnstitutu, Bakı
Sadıqovferhad123@gmail.com*

Abşeron ərazisində 7500 hektara yaxın torpaq sahəsi neft və neft məhsulları ilə çirklənmişdir.

Pozulmuş və çirklənmiş torpaqların bir hissəsi rekultivasiya yolu ilə yaxşılaşdırılıb, təmizlənib əkin və sənaye məqsədilə dövriyyəyə qaytarılmışdır. Bioremediasiya və fitoremediasiya üsullarından kompleks istifadə etməklə qalan torpaqların da təkrar dövriyyəyə qaytarılması aktual bir məsələdir. Bu baxımdan Abşeron yarımadasının Qala qəsəbəsi ərazisində texnogen pozulmuş torpaqlarda qeyri ənənəvi bitkilərin inkişafı müqayisəli şəkildə öyrənilmişdir.

Ümumi qəbul edilmiş və geniş tətbiqini tapmış mövcud metodlar əsasında aparılmış tədqiqatlardan alınan nəticələr təhlil edilmişdir.

Tədqiqatlar dekorativ bitkilər hesab edilən zirinc, rozmarın, tuya bitkiləri üzərində aparılmışdır.

– Fenoloji müşahidələrin 1-ci və 2-ci ayları ərzində hər üç bitkinin inkişafında fərqlər müşahidə edilməmişdir. Bitkilərin boy artımında olan inkişaf fenoloji müşahidələrin ikinci ayının axırında aşağıdakı kimi olmuşdur. Rozmarin bitkisi üzrə boy artımı 22%, zirinc bitkisi üzrə boy artımı 18%, tuya bitkisinin boy artımı isə 15% olmuşdur (cədvəl 1).

– Fenoloji müşahidələrin növbəti üçüncü və dördüncü ayları ərzində isə aşağıdakı mənzərə müşahidə edilmişdir: 10 ədəd rozmarın bitkisinin hamısı normal inkişaf fazasında olmuşdur. Zirinc bitkisinin üç ədədində solğunluq və inkişafdan qalma müşahidə edilmişdir. Digər 7 ədəd zirinc bitkisi isə nisbətən zəif inkişafda olduqlarını büruzə vermişlər. Əkilən 10 ədəd tuya bitkisindən iki ədədində solğunluq və inkişafdan qalma müşahidə edilmişdir.

– Fenoloji müşahidələrin növbəti 5-ci və 6-cı ayları ərzində 10 ədəd rozmarin bitkisinin hamısı əvvəlki müşahidə müddətində olduğu kimi, normal inkişaf fazasında olmuşdur. Bu onun göstəricisidir ki, rozmarin bitkisi orta çirklənmə dərəcəsi 8-10% arasında olan köhnə neft istismar ərazisi torpaqlarında tam adaptasiya etmək və normal inkişafını təmin etmək iqtidarına malikdir. Fenoloji müşahidələrin altıncı ayının axırında isə zirinc bitkisində aşağıdakı mənzərə müşahidə edilmişdir: inkişafını nisbətən də olsa davam etdirən zirinc bitkisindən 7 ədədinin 5-i inkişafdan qalmış, saralıb solmuşdur, yəni onlar tamamilə inkişafdan qalmışlar. Nisbətən inkişaf edən iki zirinc bitkisi isə solğun görkəm almışdır. Yəni fenoloji müşahidələrin 6 aylıq dövründə zirinc bitkisinin 10-undan 2-si nisbətən də olsa öz inkişaf funksiyasını qoruyub saxlaya bilmişdir.

Cədvəl 1

Vegetasiya dövründə zirinc, rozmarin və tuya bitkilərinin boy artımı cədvəli (ölçü vahidi sm-lə)

Bitkinin adı	Aylar								Boy artımı
	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	
Rozmarin	19	20	22	24	26	27	28	28	9
Tuya	17	18	21	22	23	24	24	24	7
Zirinc	19	19	20	20	-	-	-	20	1

– İnkişafı nisbətən də olsa davam edən 8 tuya bitkisindən 4-ündə inkişafdan qalmış həmin bitkilərin yarpaqlarında və gövdə sistemlərində saralmalar müşahidə edilmişdir. Yəni fenoloji müşahidələrin 6 aylıq dövründə tuya bitkisinin 10-undan 4-ü nisbətən də olsa öz inkişaflarını qoruyub saxlaya bilmişdir. Buradan belə bir nəticə çıxarmaq olar ki, tuya bitkisinin göstərilən parametrləri neftlə çirklənmiş torpaqlarda adaptasiya edilmir.

– Fenoloji müşahidələr dövründə rozmarin bitkisi üzərində aparılan tədqiqatlar zamanı müəyyən edilmişdir ki rozmarin bitkisi adi torpaqlardakı inkişaf xüsusiyyətlərindən fərqli olaraq, göstərilən parametrləri neftlə çirklənmiş ərazidə gövdə vasitəsilə daha çox inkişaf etmiş, yarpaqları daha sıx şəkildə formalaşmışdır.

Tədqiqat planına uyğun olaraq, aşağıdakı istiqamətlərdə nəzəri metodoloji araşdırmalar da aparılmışdır:.

1. Neftlə çirklənmiş ərazilərin təmizlənməsində istifadə edilən qeyri ənənəvi bitkilərin bioloji məhsuldarlığının və dözümlülük dərəcələrinin hesablanmasına dair nəzəri metodoloji bilgilərin sistemləşdirilməsi.

2. Köhnə neft istismar ərazisi torpaqlarında toksiki ağır metalların bitkilərin kök sisteminə dövrü nəqlinin və translakasiya prosesinin araşdırılması.

3. Köhnə neft istismar ərazisi torpaqlarında yeraltı bioloji mühit üçün aktiv rizosfer həcmının yaradılmasına dair ilkin araşdırmaların aparılması.

4. Neftlə çirklənmiş torpaqların tənzimlənməsində istifadə edilən dekorativ bitkilər üçün yeraltı və yerüstü məhsuldarlığın hesablanma metodikasının işlənməsi.

5. Dekorativ bitkilərin köhnə neft istismar ərazisi torpaqlarının təmizlənməsi və istifadəsinin tətbiq modeli istiqamətində ilkin araşdırmaların aparılması.

Aparılmış tədqiqat və təcrübələrdən belə nəticəyə gəlmək olar ki, seçilmiş rozmarin, zirinc və tuya bitkiləri Abşeron şəraitində infroduksiya edilmiş, quraqlığa və duzluluğa davamlı bitkilər hesab olunur.